

12.11.2021

Diaarinro VN/27419/2020

Lausuntoyhteenveto luonnon virkistyskäytön strategiasta

Johdanto

Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia laaditaan ensimmäistä kertaa Suomessa. Se ulottuu vuoteen 2030 saakka. Laajapohjaiseen valmisteluun on osallistunut mm. seitsemän ministeriötä, Metsähallitus, viranomaisia, tutkimuslaitosten ja järjestöjen asiantuntijoita. Työtä on koordinoanut ympäristöministeriö. Strategian pohjalta valmistellaan ympäristöministeriössä valtioneuvoston periaatepäättös luonnon virkistyskäytöstä vuoden 2021 lopulla.

Lausunto valtioneuvoston periaatepäättösluonnoksesta pyydettiin kaikilta kunnilta sekä seuraavilta tahoilta:

Allergia-, iho- ja astmaliitto, BirdLife Suomi, EK, Etelä-Karjalan Allergia- ja Ympäristöinstituutti, Etelä-Karjalan liitto, Etelä-Karjalan virkistysaluesäätiö, Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus, Etelä-Pohjanmaan liitto, Etelä-Savon ELY-keskus, Etelä-Savon maakuntaliitto, Hengitysliitto, Hämeen ELY-keskus, Hämeen liitto, Hämeen Virkistysalueyhdistys, Ikäinstituutti, Invalidiliitto, Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö, Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellinen tiedekunta, Kaakkois-Suomi ELY-keskus, Kainuun ELY-keskus, Kainuun liitto, Kansallinen eläkeliiitto, KEHA-keskus, Kennelliitto, Keski-Pohjanmaan liitto, Keski-Suomen ELY-keskus, Keski-Suomen liitto, Kirkkohallitus, Kuntaliitto, Kuntoutussäätiö, Kymenlaakson Liitto, Kymenlaakson virkistysalueyhdistys, Lapin ELY-keskus, Lapin liitto, Liikenne- ja viestintäministeriö, Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES, Luonnonvarakeskus, Luonto-Liitto, Maa- ja kotitalousnaiset, Maa- ja metsätalousministeriö, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK, Maaseudun sivistysliitto, MARA, Martat, Melonta- ja Soutuliitto, Metsähallitus, MIELI ry, MLL, Muoti- ja urheilukauppa ry, Natur och Miljö, Neuroliitto, Nuorten Akatemia, Oikeusministeriö, Olympiakomitea, Opetus- ja kulttuuriministeriö, Oulun diakonissalaitos (ODL), Pelastakaa lapset, Pidä Saaristo Siistinä ry, Pirkanmaan ELY-keskus, Pirkanmaan liitto, Pirkanmaan virkistysalueyhdistys, Pohjanmaan ELY-keskus, Pohjanmaan liitto, Pohjois-Karjalan ELY-keskus, Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus, Pohjois-Pohjanmaan liitto, Pohjois-Savon ELY-keskus, Pohjois-Savon liitto, Puolustusministeriö, Pyöräliitto, Päijänteen virkistysalueyhdistys, Päijät-Hämeen liitto, Reserviläisurheiluliitto, Retkipaikka, Saamelaiskäräjät, Saimaan Virkistysalueyhdistys, Satakunnan ELY-keskus, Satakuntaliitto, Sininauhaliitto, Sisäministeriö, SITRA, Sosiaali- ja terveysministeriö, SOSTE, Soveli ry, Sukeltajaliitto, Suoma, Suoma Sámi Nuorat - Suomen Saamelaisnuoret ry, Suomen 4H-liitto, Suomen Kiipeilyliitto, Suomen Kotiseutuliitto, Suomen Latu, Suomen luonnonsuojeluliitto, Suomen luontoyrittäjyysverkosto, Suomen Melonta- ja Soutuliitto, Suomen Melontakouluttajat, Suomen Metsästäjäliitto, Suomen Moottoriliitto ry, Suomen nuorisovaltuustojen kattojärjestö Allianssi ry, Suomen Partiolaiset – Finlands Scouter, Suomen Purjehdus ja Veneily, Suomen Ratsastajainliitto, Suomen riistakeskus, Suomen Suunnistusliitto, Suomen Vapaa-ajankalastajien Keskusjärjestö, Suomen ympäristökeskus, Suomen Yrittäjät, Sydänliitto, Tapio, THL, Tukes, Työ- ja elinkeinoministeriö, Työväen Retkeilyliitto, UKK-instituutti, Ulkoministeriö, Uudenmaan ELY-keskus, Uudenmaan liitto, Uudenmaan virkistysalueyhdistys UUVI, Valtioneuvoston kanslia, Valtiovarainministeriö, Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry, Vanhustyön keskusliitto, Varsinais-Suomen ELY-keskus, Varsinais-Suomen liitto, Viherympäristöliitto, Vuohçu Sámiid Searvi - Vuotson saamelaisseura,

WWF, Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö (YTHS), Ympäristökasvatusjärjestö FEE Suomi, Ympäristöministeriö

Lausuntoaika oli 24.9.-22.10.2021. Lausuntoja annettiin yhteensä 105 kappaletta. Näistä 79 annettiin Lausuntopalvelu.fi –palvelussa. Oikeusministeriön ylläpitämä palvelu ja kaikki siinä oleva sisältö (lausuntopyyntö ja siihen liittyvä materiaali sekä annetut lausunnot) ovat julkisia.

Luonnon virkistyskäytön strategiasta lausunnon antaneet tahot ryhmiteltynä

Maakuntaliitot

Etelä-Karjalan liitto
Etelä-Pohjanmaan liitto
Etelä-Savon maakuntaliitto
Kainuun liitto
Kymenlaakson liitto
Lapin liitto
Pirkanmaan liitto
Pohjois-Karjalan maakuntaliitto
Päijät-Hämeen liitto
Satakuntaliitto
Uudenmaan liitto
Varsinais-Suomen liitto
Österbottens förbund - Pohjanmaan liitto

Ministeriöt

Liikenne- ja viestintäministeriö
Maa- ja metsätalousministeriö
Opetus- ja kulttuuriministeriö, valtion liikuntaneuvosto
Puolustusministeriö
Sisäministeriö
Sosiaali- ja terveysministeriö
Työ- ja elinkeinoministeriö
Valtiovarainministeriö

Viranomaiset ja virastot

Kaakkois-Suomen ELY-keskus
Keski-Suomen ELY-keskus
Varsinais-Suomen ELY-keskus
Pirkanmaan ELY-keskus

Metsähallitus
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
Turvallisuus- ja kemikaalivirasto

Asiantuntija- ja tutkimuslaitokset

Jyväskylän yliopisto, liikuntatieteellinen tiedekunta
Luonnonvarakeskus
Suomen ympäristökeskus SYKE

Kunnat

Hankasalmen kunta
Helsingin kaupunki
Hollolan kunta
Iin kunta
Iisalmen kaupunki
Jyväskylän kaupunki
Järvenpään kaupunki
Karvian kunta
Kuusamon kaupunki
Lahden kaupunki
Lieksan kaupunki
Loimaan kaupunki
Miehikkälän kunta
Oriveden kaupunki
Pargas stad - Paraisten kaupunki
Perhon kunta
Raaseporin kaupunki
Rovaniemen kaupunki
Sodankylän kunta
Sonkajärven kunta
Suomussalmen kunta
Vantaan kaupunki
Ylivieskan kaupunki

Järjestöt ja yhdistykset

BirdLife Suomi ry
Espin ry
Etelä-Karjalan virkistysaluesäätiö
Gumbölen ratsastajat ry
Hengitysliitto
Ikäinstituutti

Invalidiliitto ry, Invalidiliiton Esteettömyyskeskus ESKE
Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö (ITLA)
Kalatalouden Keskusliitto
Kuntoutussäätiö
Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto MTK r.y.
Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL)
Matkailu- ja Ravintolapalvelut MaRa ry
MIELI Suomen Mielenterveys ry
Muoti- ja urheilukauppa ry
Natur och Miljö r.f
Neuroliitto ry
Pidä Saaristo Siistinä ry
Pyöräliitto ry (Pyöräilykuntien verkosto ry:n ja Pyörämatkailukeskuksen kanssa)
Sininauhaliitto ry
Soveltava Liikunta SoveLi ry
Sukeltajaliitto ry - Finska dykarförbundet rf
Suomen 4H-liitto r.y.
Suomen Kuntaliitto ry
Suomen Latu ry
Suomen luonnonsuojeluliitto
Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry
Suomen luontoyrittäjyysverkosto ry (MANE/TUUMA-verkoston kanssa)
Suomen Melonta- ja Soutuliitto
Suomen Melontakouluttajat ry
Suomen Metsästäjälitto
Suomen Olympiakomitea
Suomen Paralympiakomitea
Suomen Partiolaiset – Finlands Scouter ry
Suomen Purjehdus ja Veneily ry
Suomen Ratsastajainliitto
Suomen Sydänliitto ry
Suomen Vapaa-ajankalastajien Keskusjärjestö
Suomen Yrittäjät ry
Uudenmaan virkistysalueyhdistys
Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto ry
Vanhustyön keskusliitto
WWF Suomi
Ähtärin urheiluratsastajat ry

Muut

Kirkkohallitus
Humanpolis Oy
Ahjokari Jyri
Mikola Heikki
Niemikorpi Riitta

Niininen Outi
Sarkki Asta

Yleiskuva lausunnoista

Lausunnon antajat edustavat laajasti monia eri sidosryhmiä, jotka tarkastelevat luonnon virkistyskäyttöä eri näkökulmista. Lausuntojen kokonaisuudesta hahmottuu kattava kuva näkemyksistä luonnon virkistyskäytön nykytilan ja tulevaisuuden tavoitetilan osalta.

Lausuntopalvelu.fi – palvelussa pyydetyn lausunnon rakenne jakautui yleiseen, koko asiakirjaa koskevaan, osaan ja strategia-asiakirjan kutakin lukua erikseen koskevaan osioon. Vastaavasti osa lausunnoista keskittyy yksittäisen lausunnonantajan näkökulmasta keskeisen lisäys- tai muutosesityksen ympärille, osa taas käsittelee sekä koko strategiaa laajemmin että myös useimpia tai kaikkia strategian lukuja erikseen. Tässä yhteenvedossa merkittävä osa yleisesti koko strategiaa koskevana palautteena esitetyistä näkemyksistä käsitellään luku- tai teemakohtaisessa jäsennyksessä sisältönsä perusteella.

Valtaosa lausunnonantajista toteaa luonnon virkistyskäytön strategian olevan tarpeellinen ja ajankohtainen. Luonnon virkistyskäyttö on hyvin monitahoinen kokonaisuus, johon linkittyvät laajasti esimerkiksi terveyttä ja hyvinvointia, kulttuuria, taloutta, yritys- ja elinkeinotoimintaa, luonnonsuojelua, matkailua ja luonnonvarojen kestäväää käyttöä koskevat näkökulmat. Vastaavasti strategiaan liittyvien toimijoiden verkosto on hyvin laaja ja monipuolinen ja eri suunnista aihetta katsovien näkökulmien yhteensovittaminen on tärkeää. Ajankohtaisuutta korostaa osaltaan esimerkiksi COVID-19-pandemian aikainen luonnossa liikkumisen lisääntyminen pandemian aikaisten toimintarajoitteiden johdosta sisätiloissa tapahtuvan kuntoliikunnan, urheilun, kulttuuri- ja muun harrastustoiminnan mahdollisuuksien vähennyttä.

Useissa lausunnoissa nostetaan tärkeäksi strategiassa käsitelty luonnon virkistyskäytön kestävyys, niin laajasti luonnon kestävyys ja biodiversiteetin vaalimisen kuin myös luonnonvarojen kestävään käytön näkökulmista. Lisäksi muutamissa lausunnoissa todetaan tärkeäksi kiinnittää huomiota kestävyys toteutumiseen laajasti, myös ihmisten ja yhteiskunnan toiminnan sosiaalisen kestävyys kannalta, liittyen esimerkiksi yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin luonnon virkistyskäyttöön ja sillä saavutettaviin hyötyihin.

Luonnon virkistyskäytön strategialuonnoksen todetaan useissa lausunnoissa käsittelevän laajasti ja monipuolisesti eri näkökulmat huomioiden virkistyskäytön taustaa, asiaan liittyviä toimijoita, ohjelmia ja strategioita. Kuitenkin luonnoksessa varsinaisten tavoitteiden ja keinojen sekä strategian toteutumista kuvaavien mittarien osuuden todetaan jäävän toistaiseksi varsin yleiselle tasolle. Kokonaisuuden osien välille katsotaan tarpeelliseksi muodostua selvempi yhteys; miten laadittavan luonnon virkistyskäytön strategian tavoitteet ja niiden saavuttamiseksi valitut keinot liittyvät taustakatsauksessa käsiteltyihin aiheisiin, ja miten eri toimijoiden, strategioiden ja ohjelmien tavoitteet muodostavat luonnon virkistyskäytön näkökulmasta toimivan kokonaisuuden. Strategian valmisteluvaiheessa toteutettujen laajan osallistumisen mahdollistavien vaiheiden, Otakantaa-verkkokyselyn ja työpajojen, tuloksien laajempaa esiin nostamista ja niiden pohjalta valmisteltujen linjauksien konkretisoimista pidettiin myös tarpeellisenä.

Strategialuonnoksessa esitetään perustettavaksi luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen koordinaatioelin. Esitykseen suhtaudutaan lausunnoissa positiivisesti. Koordinaatioelimen toimintaan ovat kiinnostuneita suoraan tai välillisesti osallistumaan lukuisat lausunnonantajat. Koordinaatioelimen tehtävät voivat liittyä monelta osin strategialuonnoksessa yleisellä tasolla kuvattujen tavoitteiden ja toimenpiteiden konkretisointiin sekä vastuutahoista ja toimeenpanosta sopimiseen. Tältä osin lausunnoissa on esitetty kahta erilaista tarkennusta strategialuonnokseen. Joko koordinaatioelimen toimintaa ja tehtäviä näiden suunnitelmien ja täsmennysten laatimiseksi on strategialuonnoksessa tarkennettava ja konkretisoitava tai vaihtoehtoisesti strategian on jo sisällettävä tarkemmin määritellyt tavoitteet ja toimenpiteet.

Strategialuonnoksen taustakatsauksessa luonnon virkistyskäytön hyötyjä kuvataan luvussa 3 useista eri näkökulmista, luku 4 keskittyy tulevaisuuden näkymiin. Useat lausunnonantajat korostavat tarvetta käsitellä myös ilmastonmuutoksen vaikutuksia luonnon virkistyskäytön mahdollisuuksiin eri vuodenaikoina ja erilaisissa ympäristöissä tulevaisuudennäkymien yhteydessä. Samoin ilmastonmuutoksen hillitsemisen näkökulmaa esitetään huomioitavaksi yhtenä keskeisenä lisääntyvän luonnon virkistyskäytön tuomana mahdollisena hyötynä.

Useissa lausunnoissa nostetaan esiin tarve pyrkiä edelleen tarkentamaan terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä sekä myös taloudellisesti mitattavia luonnon virkistyskäytön hyötyjä. Tämä voitaisiin tehdä niin aktiivisuuden ja liikunnan lisääntymisen tuottamia hyötyjä kuin myös muuten luonnossa liikkumisen tutkimuksissa todettuja hyötyjä konkretisoimalla vielä luonnosta tarkemmin. Taloudellisten hyötyjen arvioinnin haastavuus todetaan, mutta tästä huolimatta tutkimustulosten laajemman avaamisen katsotaan lisäävän strategiassa esiteltävien luonnon virkistyskäytöllä saavutettavissa olevien hyötyjen vaikuttavuutta.

Yhteenveto saaduista lausunnoista strategian väliotsikoiden mukaan jaoteltuna

1. Johdanto

1.1 Hallinnollinen tausta ja työn käynnistäminen

Luonnoksessa viitataan vuosina 2003-2012 valtioneuvoston periaatepäätökseen Ohjelma luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämiseksi (VILMAT) ja sen jälkeisen kansallisen ohjelman tarpeeseen. Muutamista lausunnoista nousee esiin tarve arvioida, hieman nyt maininnan tasolle jäävää tarkemmin, esimerkiksi strategian taustakatsauksessa VILMAT-seurantaraportissa (2014) todettua toimenpiteiden toteumaa ja sen pohjalta tarkentaa jatkumoa tuolloin käynnissä olleista toimenpiteistä nykyhetkeen ja tulevaisuudessa luonnon virkistyskäytön strategiassa kuvattavaan tavoitetilään.

1.2 Strategian tavoitteet

Esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriö esittää lausunnossaan tarkennettavaksi, millä perusteilla strategian missioon, visioon ja tavoitteisiin on päädytty. Kuntaliitto sekä useat muut lausunnonantajat esittävät myös tarpeen kuvata strategiassa tarkemmin taustakatsauksessa esitettyjen tietojen, valmisteluvaiheen osallistavien toimenpiteiden (verkkokysely ja työpajat) sekä muiden strategian lähiympäristöön liittyvien ohjelmien ja strategioiden yhteyttä luonnon virkistyskäytön strategiassa valittuihin tavoitteisiin.

Lausunnoista nousee esiin myös toive esittää strategiassa luonnosta selkeämmin, esimerkiksi visualisoiden, varsinaiset strategiset valinnat kiteyttävät missio, visio ja tavoitteet. Tätä perustellaan niiden luonnosvaiheen yleisellä tasolla ja verraten pienellä osuudella strategialuonnoksesta taustakatsaukseen verrattuna.

2. Luonnon virkistyskäytön nykytila

2.1 Käsitteet

Strategialuonnoksessa on määritelty luonnon virkistyskäytön tarkoittavan vapaa-aikana virkistäytymistarkoituksessa tapahtuvaa liikkumista ja oleskelua luonnonympäristöissä. Käytettävään määrittelyyn esittivät mm. järjestöt ehdotuksia, että se korostaisi enemmän ihmisen lihasvoimin tapahtuvaa liikkumista. Myös toisen suuntaisia esityksiä oli – osa lausunnonantajista katsoi jo nykyisen luonnoksen korostavan liiallisesti liikunnan ja urheilun parissa tapahtuvaa luonnossa liikkumista ja antavan liian vähän painoarvoa muunlaiselle luonnon virkistyskäytölle. Lisäyksiä määrittelyyn toivottiin myös esimerkiksi maa- ja metsätalousministeriön ja Suomen Ratsastajainliiton sekä muutamissa yksityishenkilöiden lausunnoissa ratsastusta tai hevosen kanssa luonnossa liikkumista. Lisäksi muutamissa lausunnoissa todettiin strategialuonnoksen painottavan enemmän maalla, esimerkiksi metsissä, liikkumista, ja vesillä liikkumisen ja vesistöjen virkistyskäytön kaipaavan kattavampaa käsittelyä strategiassa.

Useimmin todettiin, että strategiassa on kaikkiaan tärkeää olla selkeä määritelmä luonnon virkistyskäytölle ja käyttää sitä systemaattisesti läpi strategian. Virkistyskäytön käsitteen rajaaminen vain vapaa-aikaan on hieman ongelmallinen lasten ja nuorten osalta. Varhaiskasvatuksen ja koulutuksen rooli nähtiin useissa lausunnoissa aivan keskeiseksi, niin lasten ja nuorten luontosuhteen rakentumisen kannalta yleensä, kuin myös konkreettisen luonnossa liikkumisen määrän varmistamiseksi varhaiskasvatukseen ja koulutukseen osallistuessa. Strategiassa tuodaan opetus- ja kulttuuriministeriö sekä kunnat esiin toimijoina myös näiden järjestämisen osalta, miltä osin käsittelyn voidaankin todeta kattavan luonnon virkistyskäyttöä myös muuten kuin vapaa-ajan osalta. Mm. Mannerheimin Lastensuojeluliitto korostaa ministeriön, varhaiskasvatuksen, koulutuksen ja nuorisotyön keskeistä roolia.

Lisäksi Kuntaliitto ja yksittäiset kunnat lausunnoissaan mainitsivat esimerkiksi koronapandemian ajan hämärtäneen rajaa vapaa-ajan ja lisääntyneen etätönn väliltä kaikenikäisten kansalaisten näkökulmasta.

2.2 Seurantatietoa luonnon virkistyskäytöstä

Esimerkiksi Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan lausunnossa todettiin ulkoilun motiiveja sekä virkistyskäytön hyötyjä koskien luonnonvarojen kestäväällä käytöllä mm. sienestäen, marjastaen, metsästäen ja kalastaen olevan huomattavan vahvat perinteet suomalaisessa omavaraistaloudessa. Samaten useammassa muissakin lausunnoissa katsottiin luonnonvarojen käytön olevan keskeinen osa harrastustoimintaa ja sellaisenaan kestävä hyöty luonnon virkistyskäytöstä muutoinkin kuin vähävaraisuutta kompensoivassa tarkoituksessa.

Metsähallitus ehdottaa lukuun lisättäväksi maininnan Suomen seitsemästä maailmanperintökohteesta sekä Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen tuottamaa tietoa kohteiden kävijöistä.

Mm. Kuntaliitto esittää lausunnossaan, että luonnon virkistyskäytön strategian valmisteluvaiheessa toteutetun Otakantaa.fi -kyselyn ja työpajojen tuloksia esiteltäisiin strategiassa laajemmin ja kytkettäisiin ne varsinaisiin strategiaan linjauksiin luonnosta selkeämmin.

2.3 Luonnon virkistyskäytön mahdollisuudet Suomessa

Lukua koskevissa useammassa lausunnossa huomautetaan, että vaikka valtio on yksittäinen suurin maa- ja vesialueiden omistaja, on yksityisessä omistuksessa yhteensä huomattavasti suurempi osuus. Erityisesti tämä korostuu sisävesialueiden osalta.

Luonnon virkistyskäytön mahdollisuuksista mm. Metsähallitus ja Uudenmaan liitto ottavat kantaa monikäyttömetsien suureen merkitykseen. Valtion hoidossa olevista metsäalueista monikäyttömetsiä on yli puolet, ja niissä voidaan harjoittaa sellaista toimintaa ja ylläpitää sellaisia virkistyskäyttöä palvelevia rakenteita, mikä ei suojelualueilla ole mahdollista. Tämän Metsähallitus esittää lausunnossaan olevan syytä nostaa selkeämmin esiin metsien virkistyskäyttöä koskevassa osassa. Maa- ja metsätalousministeriö toteaa, että luonnon virkistyskäytön strategialla ei tule esittää toimia, jotka rajoittaisivat maanomistajan päätäntävaltaa omistamiensa alueiden suhteen. Esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriö toteaa metsäluonnon käsittelyn olevan luonnoksessa varsin laajaa, ja myös muuntotyypisten luontoalueiden, kuten lähivirkistysalueiden, vesialueiden ja saaristokohteiden, käsittelyä olevan syytä laajentaa.

Maakuntaliittojen ja Humanpolis Oy:n lausunnossa esitetään myös hyödynnettäväksi UNESCO:n koordinoimaan työhön Suomessa rakentuneen Geopark-verkoston kohteita, materiaaleja ja toimintaa sekä luonnon virkistyskäyttöympäristöjen kattavan listauksen osana että toiminnan kehittämisessä laajemmin. Lisäksi kansalliset kaupunkipuistot ja virkistysalueyhdistysten alueet olisi mainittava listauksissa kattavasti.

2.4 Luonnon virkistyskäytön resursointi

Useat toimijat ottavat lausunnoissaan kantaa siihen, että monitoimijaisessa verkostossa eri tahojen resursseista ei ole kokonaiskuvaa. Tämän täydentäminen olisi tarpeen, jotta käytettävien resurssien vaikutusta ja riittävyyttä eritasoisten tavoitteiden edellyttämiin toimenpiteisiin voidaan paremmin arvioida ja seurata.

2.5 Toimijoiden roolit

Useat eri toimijat ovat esittäneet tarkennuksia oman tai viiteryhmänsä roolin kuvaukseen strategialuonnoksessa. Ministeriöiden roolien kuvauksissa nostettiin esiin erinäisiä lausunnoista tarkemmin ilmeneviä teknisiä täsmennystarpeita. Toisaalta katsottiin mahdolliseksi myös tiivistää toimijoiden esittelyä ja siirtää se kokonaan tai osittain strategian liitteeksi. Esimerkiksi valtiovarainministeriön lausunnossa katsotaan, että liittyvän lainsäädännön luetteleminen toimijoiden roolin kuvauksessa jää väistämättä siinä määrin etäiseksi luonnon virkistyskäytön strategian näkökulmasta, että tässä yhteydessä lakien mainitseminen ei olisi tarpeellista.

Maakuntien liitot korostavat yksittäistä kuntaa laajempien alueiden yhteisen suunnittelun keskeisyyttä pidemmän aikavälin ratkaisuihin luonnon virkistyskäytön tavoitteiden saavuttamiseksi. Maakuntasuunnitelmissa, maakuntaohjelmissa toimeenpanosuunnitelmien sekä maakuntakaavassa määriteltävät alueidenkäytölliset ratkaisut ja kehittämistoimet vaikuttavat merkittävästi luonnon virkistyskäytön edellytysten toteutumiseen. Maakuntien liitot tulisivat huomioida keskeisinä toimijoina luonnon virkistyskäytön strategian valmistelussa ja toteuttamisessa ja huomioida esimerkiksi strategiaan sisältyvän koordinaatioelimen kokoonpanoa valmisteltaessa.

Hyvinvointialueuudistuksen yhteydessä kuntien ja perustettavien hyvinvointialueiden rajapinnat ja toiminnallinen työnjako alkavat muotoutua. Tällä nähdään olevan merkitystä eri toimijoiden toimintojen yhteensovittamisessa myös luonnon virkistyskäytön sekä esimerkiksi eri toimijoiden tuottaman seurantatiedon näkökulmasta.

Kansalaisten omaehtoisen toiminnan rooli niin itsenäisesti kuin järjestöjen kautta on suuri. Useammat lausunnonantajat näkevät hyödylliseksi kirjata kansalaisten toiminnan roolista strategiaan myös laajemmin kuin esimerkiksi sosiaalisen median vaikuttamisen kautta. Lisäksi järjestöjen aktiivinen rooli strategian konkretisoinnissa ja toimeenpanossa on hyvä mahdollisuus toisaalta hyödyntää järjestöjen ja niiden kautta tavoitettavien kansalaisten panostusta luonnon virkistyskäytön edistämiseksi ja toisaalta varmistaa laajan näkökulman saaminen toimenpiteiden suunnitteluun ja kehittämiseen. Tästä muistuttavat lausunnoissaan mm. Suomen Latu, Suomen luontoyrittäjyysverkosto ry, Kuntoutussäätiö ja Suomen Sydänliitto.

Tukes esitti lausunnossaan kuluttajaturvallisuuslain ja turvallisuusnäkökulman huomioimista mm. palveluiden tarjoamisessa.

2.6 Lainsäädäntö

Muutamissa lausunnoissa kommentoitiin lainsäädäntöä koskevaa lukua. Luonnoksessa olevan kaltaisena sen katsottiin jäävän hieman liikaa lakien listaamiseksi. Tähän listaan esitettiin muutamia lisäyksiä, mutta toisaalta katsottiin myös, että listamuotoisena osio voisi olla strategian liitteenäkin.

Mikäli laajempaa lainsäädännöllisen pohjan tarkastelua strategia-asiakirjassa päädytään pitämään, olisi sitä selkiytettävä ja käytävä laeittain läpi niiden keskeinen sisältö suhteessa luonnon virkistyskäyttöön.

2.7 Luonnon virkistyskäyttöä koskevat muut strategiat ja toimet

Tässä luvussa listattujen strategioiden ja toimien osalta tuotiin eräissä lausunnoissa esille, että olisi syytä kirjata niiden suhde luonnon virkistyskäyttöön ja siitä tehtävät johtopäätökset tässä strategiassa selkeämmin auki.

3. Hyödyt

Luvussa 3 käsiteltävä luonnon virkistyskäytön terveys- ja hyvinvointihyötyjen (syyt edistää luonnon virkistyskäyttöä ja alaluku 3.1) sekä taloudellisten hyötyjen (3.2) arviointi nähtiin useissa lausunnoissa tärkeäksi. Kaikkiaan luonnon virkistyskäytön pitkän aikavälin hyödyt nähdään tärkeinä sekä lisääntyneen fyysisen aktiivisuuden tuoman hyvinvoinnin paranemisen kautta että luonnossa oleskelun tuottaman hyvinvoinnin kautta. Yksilöiden itsensä lisäksi yhteiskunta hyötyy lisääntyneestä luonnon virkistyskäytöstä monipuolisesti myös terveydellisten haittojen ennaltaehkäisyn kautta.

Moni lausunnonantaja toteaa myös, että sisällön vaikuttavuuden näkökulmasta olisi hyödyllistä avata mainittuja tutkimustuloksia myös konkreettisemmin; kuvaten luonnon virkistyskäytön tutkimusten tuloksissa todettuja terveys- ja hyvinvointihyötyjä sekä suoria ja terveys- ja hyvinvointihyötyjen kautta toteutuvia taloudellisia hyötyjä vielä luonnosvaihetta konkreettisemmin. Luonnonvarakeskus toteaa lausunnossaan, että myös markkinattomien hyötyjen arvottamisen menetelmällä koituvien hyötyjen taloudellisen arvon tarkempi arviointi voisi tuottaa hyödyllistä lisätietoa maankäyttöpäätösten tueksi.

4. Tulevaisuuden näkymät

Useat lausunnonantajat kommentoivat ilmastonmuutoksen olevan arvioituilta vaikutuksiltaan niin keskeinen ilmiö, että sen käsitteleminen tässä luvussa omana kappaleenaan olisi perusteltua. Osittain asiaan liittyvät ilmastonmuutoksen vaikutukset luonnon virkistyskäytön mahdollisuuksiin

esimerkiksi erilaisissa ympäristöissä tai vuodenaikoina, osittain taas luonnon virkistyskäyttöä koskevien valintojen mahdolliset vaikutukset ilmastonmuutoksen hillitsemiseen.

Tulevaisuudennäkymien ja kansalaisten luontosuhteen positiivisen kehittymisen kannalta Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto nostaa tärkeäksi erityisesti lasten ja nuorten laajat mahdollisuudet sekä lähiluontoon pääsemiseksi että monipuolisen luonnossa toimimisen sekä luonto- ja ympäristökasvatuksen myös varhaiskasvatuksen ja koulutuksen yhteydessä vapaa-ajalla tapahtuvan virkistyskäytön lisäksi.

5. Tavoitteet ja toimintalinjaukset vuoteen 2030 mennessä

Mission, vision ja strategisten päämäärien todetaan suurimmassa osassa niitä koskevia lausuntoja olevan oikeansisältöisiä ja tarpeellisia. Niiden todetaan kuitenkin usein myös sellaisenaan olevan sangen yleisellä tasolla ja edellyttävän tarkempaa konkretisointia joko itse strategian jatkovalmistelussa tai selkeämpää vastuuttamista ja kuvausta toimintatavasta niiden konkretisoimiseksi strategian valmistuttua. Strategisten valintojen perustelut tai jatkumo taustakatsauksessa esitettyjen asioiden ja valittujen tavoitteiden välillä olisi hyvä olla selkeämmin kuvattuna lopullisessa strategiassa.

Suomen Latu ry esittää lausunnossaan lisättäväksi strategiaan tavoitteisiin luonnon virkistyskäytön mahdollisuuksien varmistaminen ihmisen koko elämänkaaren ajalle. Suomen Latu toteaa myös tavoitteen kansanterveyden edistämisestä puolestaan jo sisältyvän esitettyyn missioon ja visioon.

5.4. Toimintalinjaukset

Jokamiehenoikeudet ja luonnossa liikkumisen ohjeistus:

Jokamiehenoikeuksien tärkeyttä ja keskeistä merkitystä suomalaisen luonnossa liikkumisen kulttuurin osana korostetaan lukuisissa lausunnoissa. Pääsääntöisesti niiden laajuuden, kattavuuden ja tunnettuuden koetaan olevan jokseenkin hyvällä tasolla, joskin tietoisuutta sekä oikeuksista että velvollisuuksista ja vastuullisuudesta luonnossa liikkuesssa koetaan tarpeelliseksi jatkuvasti tukea tiedotustoiminnalla eri kanavissa. Tiedotusta tulisi korostaa esimerkiksi niissä toimissa, joissa tähdätään luonnossa liikkumisen osalta passiivisempien ryhmien aktivoimiseen, esimerkiksi osana kotouttamistoimintaa. Jokamiehenoikeuksilla varmistetaan niin mahdollisuuksia omaehtoiseen luonnossa liikkumiseen ja kestävään luonnonvarojen käyttöön kuin maanomistajien oikeuksien toteutumiseen, mistä esimerkiksi MTK lausunnossaan muistuttaa. Joissakin lausunnoissa todetaan, että käsiteltäessä jokamiehenoikeuksia esimerkiksi strategiassa lainsäädännön näkökulmasta olisi hyvä täsmentää, mihin säädösperustaan ja miltä osin kulloinkin viitataan.

Luonnon läheisyys ja saavutettavuus:

Kuntaliitto, kunnat ja maakuntien liitot muistuttavat lausunnoissaan, että käytännön lähiluonnon saavutettavuus on monilta osin kuntien oman toiminnan sekä kuntien yhteistyön ja maakunnallisen tason toiminnan seurausta. Näiden roolia ja huomioimista osana luonnon virkistyskäytön edistämistä on korostettava.

Saavutettavuus laajasti ymmärrettynä käsitteenä on keskeisesti esillä mm. useiden järjestöjen lausunnoissa. Saavutettavuus on käsitettävä monitahoisesti esimerkiksi vain fyysistä esteettömyyttä ja saavutettavuutta laajempaan tavoitteena, vaikka ne ovatkin yksi perustavan tärkeä lähtökohta. Esimerkiksi Invalidiliitto korostaa lausunnossaan esteettömyyttä sekä uusien kehitettävien luontoreittien ja -palveluiden suunnittelun lähtökohtana, että rakennettujen alueiden rakennusten ja piha-alueiden esteettöminä yhteyksinä ja kulkuyhteyksinä esimerkiksi puistoihin ja viheralueille.

Esteettömien kulkuyhteyksien lisäksi tulee luonnon saavutettavuuden osalta huomioida luonnon virkistyskäytön osalta esimerkiksi tiedon saatavuutta, järjestelyjä ja tarvittavia tukipalveluja kehittäen sosiaalinen saavutettavuus mm. maahanmuuttajien ja muiden virkistyskäytön näkökulmasta aliedustettujen ryhmien osalta. Samalla on tarpeen huomioida myös apuvälineiden käyttäjät ja avustajan tai oppaan kanssa liikkuvat ja urheilevat.

Digitaalisuus:

Strategialuonnoksessa esitetään tuotettavaksi kansallinen ulkoilutietopalvelu, joka tarjoaa maan kattavasti tietoa ulkoilumahdollisuuksista ja -palveluista. Tähän kohtaan ovat useat lausunnonantajat tarttuneet ja pitäneet palvelua erittäin tärkeänä ja kannatettavana. Suuressa osassa asiaa koskevia lausuntoja käsitellään Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan ylläpitämää LIPAS-järjestelmää, joka kokoaa liikuntapaikkoja ja luontoliikuntakohteita samaan tietokantaan. Järjestelmän katsotaan olevan erityisesti liikuntapaikkojen osalta ehdottomasti hyödynnettävä lähtökohta kansalliselle järjestelmälle, mutta tarvitsevan laajasti täydennystä muiden luontokohteiden osalta. Esimerkiksi SYKE tuo lausunnossaan esille myös Metsähallituksen hallinnassa olevan valtion alueiden ja palvelujen tietovarannon ja korostaa, että näiden jo olemassa olevien tietojen (LIPAS ja Metsähallitus) hyödyntäminen on oltava lähtökohtana kehitettävälle palvelulle, ja jo tehtyä työtä näin hyödynnettävä uuden kehitettävän järjestelmän osana. SYKE katsoo, että uuden palvelun kehitystä tulisi jatkaa näiden tahojen yhteistoimintana.

Useat lausunnonantajat korostavat, että koska tähän asti tietojen keruu LIPAS-järjestelmään on ollut kuntien omaehtoista toimintaa, edellyttää kattava tietojen keruun ja ylläpidon varmistaminen nykyistä laajempaa kansallista koordinoitua sekä muiden kuin liikuntapaikkojen osalta prosessin kehittämistä. Perustietojen luotettavuuden ja ylläpidon varmistamisen ohella erilaisten rajapintojen ja käytettävien tietomallien tulisi edistää niiden laajaa hyödyntämistä. Tietojen keruuta ja kerättyjen tietojen pohjalle rakentuvien palveluiden syntyä tulisi edistää monitoimijaisessa verkostossa.

Yhteistyö, verkostot:

Keskeinen luonnon virkistyskäytön strategialuonnoksessa esitettävä toimenpide on kansallisen koordinaatioelimen perustaminen. Tätä kannattaa valtaosa lausunnonantajista, tuoden esiin sekä

yhteisesti koordinoitua tietopohjan laajentamista ja tulevaisuuden toiminnan yhteisen suunnittelun ja toteuttamisen koordinoimisen tarpeen. Lausunnoissa todetaan, että koordinaatioelimen resurssien ja vaikutusmahdollisuuksien tulee olla riittävät, mutta toisaalta myös, että toistaiseksi toimintaa ei ole vielä luonnoksessa kovin tarkasti kuvattu.

Koordinaatioelimen tehtäviin tulisi useiden lausunnonantajien mukaan kuulua esimerkiksi strategialuonnoksissa esitettävien tavoitteiden, toimenpiteiden ja mittarien täsmentäminen. Tällaisen toimintasuunnitelman/toimenpideohjelman laatiminen tulisi mainita strategiassa osana sen tavoitteiden ja toimenpiteiden kuvaamista. Selkeiden vastuutahojen osoittaminen sekä sitoutumisen ja rahoituksen varmistaminen tavoiteltavalle toiminnalle on keskeinen osa tulevaa toiminnan suunnittelua.

Koordinaatioelimen toiminta nähdään siinä määrin tärkeäksi, että useat lausunnonantajat ilmaisevat myös kiinnostuksensa osallistua, suoraan tai edustettuina, sen toimintaan. Erityisesti Kuntaliitto, kunnat ja maakuntien liitot lausunnoissaan mainitsevat välttämättömäksi, että koordinaatioelimestä on vahva kuntien ja maakuntien edustus. Useat järjestöt muistuttavat myös luonnon virkistyskäytön edistämiseksi järjestöillä olevan vahva rooli, joten järjestöjen edustus on myös koordinaatioelimestä katsottu tärkeäksi.

Tiedolla johtaminen, tutkimuksen painopisteet:

Luonnon virkistyskäytön resurssipohjan tuntemus on jo edellä todettu strategialuonnoksessa ja lausunnoissa nykytasollaan puutteelliseksi. Lausunnonantajat katsovat, että tarkempi nykyisten resurssien ja niiden jakauman selvittäminen on tärkeää, jotta resurssien vaikuttavan käytön ja kehittämistarpeiden tilaa tulevaisuudessa voidaan arvioida. Luonnon virkistyskäytön valtakunnallista inventointia (LVVI) pidetään hyödyllisenä ja sen siirtämistä osaksi Luonnonvarakeskuksen viranomaistoimintaa kannatettiin. LVVI:n pidempi aikajänne huomioiden pidettiin keskeisenä myös, että luonnon virkistyskäytön strategian tavoitteiden saavuttamista kuvaavia mittareita on määriteltävä lyhyemmälle aikavälille, koko strategian väliarvioinnin (v. 2025) lisäksi.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen mittarit on mainittu useissa lausunnoissa tärkeiksi, samaten kuin näiden kautta saatavien taloudellisten hyötyjen arviointi. Jo nykyisellään kuntatasolla käytettävien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen (hyte) mittareiden ja indikaattorien (mainittu esim. TEAviisari) tuotantoon tehtävä työ on monilta osin käyttökelpoista valittaessa mittareita luonnon virkistyskäytön hyötyjen seurantaan.

Toimintalinjausten osalta yleisesti mm. valtiovarainministeriö toteaa lausunnossaan, strategialuonnoksessa mainitusti, myös rahoituspäätösten tapahtuvan julkisen talouden suunnitelmassa sekä vuotuisissa talousarvioissa ja tarkentuvan luonnon virkistyskäytön strategian tavoitteisiin liittyvien suunnitelmien ja ohjelmien valmistelun, niitä koskevan päätöksenteon ja toimeenpanon yhteydessä. Rahoitusta ei näin ollen tulisi käsitellä luonnon virkistyskäytön strategian yhteydessä tämän toteamista tarkemmin.

Useilla luonnon virkistyskäytön strategian luonnoksessa tai sitä koskevissa lausunnoissa esitetyillä ehdotuksilla on yhtymäkohtia eri lakien mahdollisiin muutostarpeisiin. Muutamat lausunnonantajat kehottavat kiinnittämään erityistä huomiota luonnon virkistyskäytön strategian

muodostamaan johdonmukaiseen kokonaisuuteen. Tämä pätee myös lainsäädännön muutostarpeiden arviointiin. Esimerkiksi SYKE lausunnossaan korostaa tarvetta arvioida mahdollisia lainsäädännön päivitystarpeita kokonaisuutena, ei ainoastaan yksittäisten lakien näkökulmasta. SYKE toteaa lausunnossaan, että lakien päivitys on keskeinen, ehkä jopa tärkein osa luonnon virkistyskäytön strategian toimeenpanoa, koska lainsäädännössä määritellään omistajien sekä muiden käyttäjien oikeudet ja velvollisuudet.

6. Toimeenpano ja seuranta

Lausunnoissa todetaan, että mittareita ja toiminnan tarkempaa suunnittelua koskevaa konkreettista sisältöä strategialuonnoksessa ei vielä juuri ole. Konkreettisesti viitataan perustettavaksi esitetyn kansallisen koordinaatioelimen keskeiseen rooliin jatkotyön organisoimisessa ja alueellisen koordinaation jatkokehittämisessä sekä mittareiden valinnassa LVVI-tutkimuksen tärkeän seurantaroolin lisäksi. Siltä osin kuin jatkotyö vastuutetaan koordinaatioelimelle, lausunnoissa viitataan koordinaatioelintä koskeviin kommentteihin sen kokoonpanosta ja tehtävien kuvaamisesta.